לקבלת השיעור והמדריך לשולחן שבת, וכן להצטרפות לרשימת התפוצה
ניתן לשלוח מייל לכתובת lemala2626@gmail.com
לחץ כאן

ב"ה | פרשת וישלח | תשפ"ז
משיעורי רבי אליהו רוזמרין שליט"א
למעלה מהזמן | תשפ"ז

הָאִישׁ שֶׁלִּמֵּד אֶת אֵירוֹפָּה אֵיךְ לְגַדֵּל יְלָדִים
וּמָסַר אֶת חֲמִשָּׁה יְלָדָיו לְבֵית הַיְתוֹמִים

מְזַיאן־זַיאק רוּסוֹ וְעַד עֵשָׂו בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח: לָמָּה כָּל כָּךְ קַל לְהִשָּׁרֵף מֵאַהֲבָה לָאֱנוֹשׁוּת כֻּלָּהּ, וּבִלְתִּי אֶפְשָׁרִי לְסִבֹּל מִישֶׁהוּ שֶׁמְּקַנֵּחַ אֶת הָאַף לְיָדָךְ?

פתיחה

כל אחד מכיר את השכן הזה. הוא גר לבד, או שהוא חי לעצמו גם כשיש אנשים סביבו, והוא אדם נעים מאוד. סבלני, מאיר פנים, נדיב בזמן שלו, קשוב לכל סיפור. אף פעם לא ראית אותו מתפרץ, ואף פעם לא שמעת ממנו מילה קשה. מעבר לכביש, גר אב לשבעה ילדים. או אשה שמנהלת בית עם ילדים. רב של קהילה שהוא נושא בעול ומלא התחייבויות. הם עייפים, קצרי רוח, ולפעמים מתפרצים על דבר פעוט. והם פועלים פעמים רבות מתוך פחד. הראש שלהם תפוס בדאגות: הילד שלא מסתדר בכיתה, החשבונות של סוף החודש, השידוך של הבת. הם מחליטים בלחץ, נבהלים מהר ונזהרים יותר מדי, וגם הנוהג שלהם ביום יום נראה שבור יותר. השכן מחליט בשקט ובצלילות, כי שום דבר אינו לוחץ עליו. מי שמסתכל מבחוץ על שניהם עלול לחשוב שהשכן הוא האדם הטוב יותר. וגם מקבל החלות נבונות ונכונות יותר.

מי שחי בתוך בית עם ילדים מכיר את הרגע הזה: ערב ארוך, הילדים רבים, מישהו בוכה, מישהו שואל משהו בפעם העשירית, והאדם אומר לעצמו בשקט, אני פשוט נהפך למשוגע במסע הזה, ואני גם נהיה ארגסיבי ולא נעים. הלוואי ויכולתי לברוח. לקום וללכת, לחיות לבד, במקום שקט שאיש לא צריך ממני כלום. שם הייתי סבלני ונעים, כמו השכן. שם היו מתגלים המידות היפות שלי. הרוגע ומנוחת הנפש שלי.

פרשת וישלח מעמידה את הפרדוקס הזה בין שני אחים. מצד אחד עומד עשו, איש שדה, שבמפגש עם אחיו נראה חם, נדיב, סלחן ומשוחרר. מצד שני עומד יעקב, איש הבית, שנראה מפוחד, זהיר, מחושב ומתרחק, ומדבר אל אחיו בלשון של עבד. המאמר הזה רוצה לקחת את התחושה הזאת ברצינות מלאה. עשו טוב באמת, והחום שלו אמיתי. ובכל זאת, בעומק, הוא שבור, וכל ההגינות שלו עומדת בוויטרינה.

כדי להבין איך שני הדברים נכונים יחד, נלך אל סוד גדול שהאר"י גילה דווקא בסוף הפרשה שלנו: המלכים שמלכו בארץ אדום ומתו זה אחר זה, ועולם הנקודים שנשבר. ובדרך נפגוש פילוסוף אחד מז'נבה, רופא אחד מספרו של דוסטויבסקי, מלך אחד מבוואריה, ומלך אחד מבית לחם.

שער ראשון: האח הנחמד

נפתח את החומש ונקרא את המפגש בין האחים בעין פשוטה, כפי שהוא כתוב. יעקב שומע שעשו בא לקראתו עם ארבע מאות איש **"ווירא יעקב מאד ויצר לו"**. הוא מחלק את המחנה לשניים, מתפלל, ושולח לפניו עדר אחרי עדר, עזים ורחלים, גמלים ופרות, כמו מי שקונה שקט במחיר מלא. כשהוא רואה את אחיו הוא משתחווה ארצה שבע פעמים, ובכל השיחה שאחר כך הוא קורא לו **"אדני"** ולעצמו **"עבדך"**.

ועשו? **"וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו"**. הוא רץ, הוא מחבק, הוא בוכה. על **"וישקהו"** יש נקודות בספר התורה, ורש"י מביא את דברי רבי שמעון בר יוחאי: **"הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו"**. הנשיקה הזאת אמת. עשו נושק בכל לבו.

יעקב מפציר בו לקחת את המתנה, ועשו מסרב: **"יש לי רב, אחי, יהי לך אשר לך"**. אין כאן חשבון ישן ואין תביעה על הבכורה והברכה, רק **"אחי"**. אחר כך הוא מציע ללכת יחד: **"נסעה ונלכה ואלכה לנגדך"**. וכשיעקב מבקש ללכת בקצב שלו, עשו מציע להשאיר לו מאנשיו כדי שישמרו עליו: **"אציגה נא עמך מן העם אשר אתי"**. יעקב מסרב בנימוס, מבטיח לבוא אחריו עד שעיר, ונוסע לסכות.

וזו אינה הפעם הראשונה שעשו מגלה חום כזה. רבן שמעון בן גמליאל אמר שכל ימיו שימש את אביו, ולא שימש אותו אחד ממאה ממה ששימש עשו את אביו. כשעשו היה משמש את יצחק, היה לובש בגדי מלכות. האיש הזה יודע לאהוב, יודע לכבד, ויודע לתת.

כאן עומדת השאלה של המאמר. איך יוצא שהאח שעתיד להיות שורש של אדום נראה במפגש הזה אנושי יותר, סלחן יותר והגון יותר מאבי האומה? עשו רע, מחבק ומוותר, כמו אדם שאין עליו שום משא. יעקב מפחד, מחשב, משתחווה וקורא לעצמו "עבדך", כמו אדם כבול. התשובה תתחיל ברגע שבו שני האחים נולדו.

שער שני: האיש שנולד גמור

"ויצא הראשון אדמוני, כלו כאדרת שער, ויקראו שמו עשו". רש"י מסביר את השם: הכול קראו לו כך **"לפי שהיה נגמר ונעשה בשערו כבן שנים הרבה"**. עשו בא לעולם עשוי ומוכן. הגוף שלו עצמו הוא מעיל פרווה, **"אדרת"**. הוא נולד כשכבר יש לו מה שצריך כדי להתחמם.

כשהוא גדל, התורה מתארת אותו בשתי מילים: **"איש יודע ציד, איש שדה"**. השדה הוא הבית שלו. והמדרשים מוסיפים על זה תמונה מופלאה. רש"י מפרש ש**"בגדי עשו החמודות"** הם בגדים "שחמדן מן נמרוד", ובמדרשים אלה הבגדים שעשה הקב"ה לאדם הראשון. מי שלבש אותם, החיות והעופות באו והשתחוו לפניו. עשו לובש את ההרמוניה של אדם הראשון עם הבריאה. הוא מרגיש בין האריות כמו בתוך משפחה, והשדה מקבל אותו. ובאותם בגדים עצמם, בגדי המלכות, הוא היה נכנס לשמש את אביו.

יעקב נולד אחרת. **"וידו אחזת בעקב עשו"**: בתנועה, באחיזה, במאמץ. הוא מתאר את עצמו בדיוק כנגד אחיו: **"הן עשו אחי איש שער, ואנכי איש חלק"**. ליעקב אין פרווה. והתורה מעמידה אותו מול השדה של עשו במקום אחר לגמרי: **"ויעקב איש תם, ישב אהלים"**. השדה פתוח, רחב ושקט. יש בו מרחבים. אוהל הוא מקום צר, שבו גרים עם אחרים. והוא גם מקום צר.

יש וורט ישן באידיש: **"זיי נישט א צדיק אין פעלץ"**, אל תהיה צדיק בפרווה. ביום קר יש שתי דרכים להתחמם. אפשר ללבוש פרווה, ואז חם לך מאוד, ולך בלבד. ואפשר להדליק אש, ואז חם לכל מי שבחדר. עשו נולד בפרווה, ולכן אין לו צורך באש ובבית. יעקב נולד חלק, וכדי להתחמם הוא יצטרך לבנות בית ולהדליק בו אש. ובבית שיש בו אש יש גם עשן, ויש מי שצריך לקום בלילה ולהוסיף עצים.

עכשיו אפשר להבין את השלווה של עשו. השלום עם השדה קל, כי השדה לא נשאר לישון אצלך. האריה לא מחכה לך לארוחת ערב, היער לא שואל למה איחרת, והנהר לא נעלב שלא שמת לב אליו. עם הטבע אפשר לחיות בהרמוניה מלאה, כי הטבע מקבל אותך כמו שאתה ומשאיר אותך כמו שאתה. אשה וילדים עושים את ההפך. הם נשארים, הם שואלים, הם נעלבים, והם משנים אותך. שם נדרשת עבודה עמוקה הרבה יותר, ושם עשו מתקשה.

שער שלישי: עולם הנקודים

האר"י תיאר את השלבים שבהם יצאו העולמות, וקרא להם בשמות הצאן של יעקב: עקודים, נקודים וברודים. אפשר להסביר את שלושתם בשפה פשוטה מאוד. בעולם העקודים כל האורות קשורים יחד בכלי אחד, כמו אלומות שעקודות בחבל אחד. בעולם הנקודים כל אור עומד בכלי משלו, נקודה לעצמה, והנקודות אינן נוגעות זו בזו. ובעולם הברודים, שהוא עולם התיקון, האורות והכלים שזורים זה בזה, כמו הכתמים של צאן ברוד, וכל אחד כלול בחברו.

השבירה קרתה בעולם הנקודים. האורות שם היו גדולים מאוד, וכל אחד מהם עמד לעצמו. בלשון החסידות, כל ספירה אמרה "אני אמלוך" ולא פינתה מקום לאחרת. כלי גדל רק כשהוא מחזיק עוד

מישהו. כלי שמחזיק רק את עצמו נשאר במידה שבה נולד, והאור שבתוכו גדול ממנו. הכלים של עולם הנקודים נשברו מן האור שלהם עצמם: האור היה רב, והכלי שעמד לבדו היה קטן מלשאת אותו. ויש כאן פרט שמחזיק את כל המאמר הזה: בספרי החסידות מבואר שאורות התוהו גבוהים מאורות התיקון. בעולם הנקודים האור עצמו רב יותר. מה שחסר שם הוא הכלי.

עכשיו אפשר לתאר את שני סוגי האנשים. איש הנקודים חי לעצמו. הכלי שלו מחזיק רק אותו, ומעולם לא נמתח כדי להכיל אור של אחר. ולכן הוא שליו: האור שלו גדול, שום דבר אינו לוחץ עליו, ויש לו פנאי להיות חם, נדיב וסבלני. איש הברודים חי שזור באחרים: אשה, ילדים, תלמידים, קהילה. האור של כל אחד מהם נכנס אל הכלי שלו, עם הצרכים, הפחדים והמצבי רוח שלו. הכלי שלו נמתח, נשחק ונסדק, ולכן הוא עייף, דואג, ולפעמים קצר רוח. אבל הכלי שלו מחזיק.

מכאן הפרדוקס שפתחנו בו. במבט ראשוני ושטחי: איש הנקודים נראה אנושי יותר, כי האור שלו שלם ונקי. איש הברודים נראה שחוק, כי הכלי שלו עובד. איש הנקודים טוב באמת. האור שלו גדול, ובכלי שלו אין מקום לעוד אדם.

ועשו עצמו חי כך בתוך בית מלא. יש לו נשים, בנים ובנות, ארבע מאות איש הולכים עמו, והוא שימש את אביו כל ימיו. ההבדל בין האחים עובר במה שהתורה מעמידה במרכז דמותו של כל אחד מהם. במרכז דמותו של עשו עומד כוח הרגע: הריצה, החיבוק, הנשיקה בכל לבו. במרכז דמותו של יעקב עומדת המלאכה שאינה נגמרת: ילדים שצריכים לגדול, צאן שצריך להוביל לאט, ואחריות שנמשכת גם אחרי שהחיבוק הסתיים. את שתי הדמויות האלה הפרשה מעמידה זו מול זו פעמיים: במפגש, ובבחירה של כל אחד מהם באיזה עולם הוא בוחר.

עולם הנקודים הוא דרך שבה אדם מחזיק את חייו, והוא נמצא בכל מקום. אדם יכול לשבת ליד שולחן שבת מלא ולהיות נקודה: הגוף ליד השולחן, והנפש בשדה. ואדם שגר לבד יכול להיות שזור בקהילה שלמה, והכלי שלו מלא באורות של אחרים. השאלה שכל אחד צריך לשאול את עצמו פשוטה: של מי האור שגר בכלי שלי?

שער רביעי: האיש הכבול והאיש המשוחרר

נחזור אל הלילה שלפני המפגש, ונסתכל על יעקב מקרוב. **"ויירא יעקב מאד ויצר לו"**. רש"י מפרש כאן שני פחדים: **"ויירא, שמא יהרג. ויצר לו, אם יהרוג הוא את אחרים"**. ובתפילה שהוא מתפלל באותו לילה הוא אומר את הפחד בשמו: **"פן יבוא והכני אם על בנים"**. הפחד של יעקב הוא הפחד של מי שמחזיק אחרים. יש איתו שתי נשים, שתי שפחות, אחד עשר ילדים, וצאן ובקר עלות. כל אחד מהם הוא עוד מקום שבו אפשר לפגוע בו.

ועשו בא אל המפגש **"ועמו ארבע מאות איש"**, מחנה של גברים. אין איתו במפגש הזה ילד אחד שצריך לשמור עליו, ואין לו מה להפסיד. לכן הוא רץ. מי שאין עליו משא יכול לרוץ, לחבק, לבכות ולהציע **"נסעה ונלכה"**. מי שנושא בית שלם על גבו מחלק את המחנה לשניים, שולח מנחה אחרי מנחה, משתחווה שבע פעמים, וקורא לאחיו **"אדני"** ולעצמו **"עבדך"**. זו השפה של אדם כבול. עשו מדבר בשפה של אדם משוחרר: **"אחי"**, **"יש לי רב"**, **"יהי לך אשר לך"**.

כאן נפתח קרע שכל בעל משפחה מכיר מבפנים. ככל שאדם נושא יותר אנשים, הוא מפחד יותר, ופעמים רבות הוא פועל מתוך פחד. הוא כבול, כביכול, באזיקים לחיים שבאחריותו, וההתנהגות שלו היא ההתנהגות של איש אזוק.

ילד מתקשה להשתלב בלימודים. ילדה חוזרת מבית הספר בוכה ואינה מוצאת את מקומה בכיתה. ההורים יושבים בעבודה או מול הגמרא, והראש שלהם נמצא שם. הם מנסים להתרכז, ומחשבה אחת חוזרת ומושכת אותם: מה יהיה איתו, איך עבר עליה היום, לאיזה מורה עוד צריך להתקשר.

אדם מחתן את ילדיו, וכל הראש שלו תפוס. שידוכים, דירות, התחייבויות, חשבונות. הוא אזוק באלף שרשראות לאלף התחייבויות, ורבות מהן מעייפות.

והעבודה "בשביל הילדים" היא פרויקט בלי סוף. אדם עובד שנה אחרי שנה, לוקח עוד משרה ועוד הלוואה, וקונה בית גדול כדי שיהיה מקום לכולם, ומשלם עליו שנים. הוא נשחק. הוא קם בבוקר עייף וחוזר בערב עייף יותר. ובבית מחכה לו אשה ששואלת מדוע חזר כל כך מאוחר, וילד שיעיר אותו באמצע הלילה.

ומולו עומד האדם המשוחרר. אין לו התחייבות. אין אשה שתשאל אותו מדוע חזר מאוחר, ואין ילד שיעיר אותו בלילה. כוחותיו שמורים לו. הוא פועל מתוך שכל טהור, שקט ורגוע. הוא מחליט בצלילות, כי שום פחד אינו לוחץ עליו מבפנים. הוא יכול להיות נדיב, כי אין לו חשבון פתוח עם איש. וכשהשניים נפגשים, הכבול נראה חשדן ומפוחד, והמשוחרר נראה אציל.

ועכשיו אפשר לקרוא שוב את המפגש. הפחד של יעקב, ההשתחוויות, **"אדני" ו"עבדך"**, הם סימני השרשראות של מי שנושא בית. השלווה של עשו, הריצה והנשיקה בכל לבו, הן האור הזוהר של מי שאין עליו משא. מבחוץ רואים איש חם ונדיב מול איש מפוחד ומתרפס. מבפנים, הפחד של יעקב הוא המשקל של אחד עשר ילדים שישנים במחנה, והמשקל הזה הוא מה ששומר עליהם בחיים.

שער חמישי: נביא החירות

לפני שנים קראתי ספר שזעזע אותי. המחבר מאריך להסביר שנישואין והבאת ילדים לעולם מקלקלים, כביכול, את האדם. לדבריו, אדם יכול להיות הרבה יותר אציל, מחושב, עדין ואלגנטי, כאשר כל כוחותיו נשמרים אצלו ואינם מתכלים במירוץ של גידול הילדים ובעצם חיי הזוגיות. הקריאה טלטלה אותי. כעבור שנים הבנתי שבעצם אלו שורות שמובילים את רוח החיים של רבים מאנשי המערב, הרוח הנושבת היא: תחיה חיי חירות, תהיה אותנטי, תחיה את עצמך. תסיר התחייבויות. ותנשום אוויר צח.

לרוח הזאת יש אב מייסד. ז'אן־ז'אק רוסו (1712–1778), הפילוסוף מז'נבה, היה נביא הטבע של העת החדשה. הוא לימד שהאדם טוב מטבעו, והחברה היא שמקלקלת אותו. זו בדיוק הטענה של הספר שקראתי: האדם נולד אציל, והקשרים, ההתחייבויות והחיכוך עם אחרים הם שמקלקלים אותו. רוסו אהב את הטבע, עסק בבוטניקה, והפך את ההליכה הבודדת לדרך חיים. בשנת 1762 פרסם את "אמיל", הספר המשפיע ביותר בדורו על חינוך ילד לפי הטבע. וחמשת הילדים שלו עצמו, לפי עדותו שלו, נמסרו זה אחר זה לבית היתומים בפריז סמוך ללידתם. האיש שלימד את אירופה כולה איך לגדל ילד לא גידל אף אחד מילדיו.

ספרו האחרון, "ההזיונות של המהלך הבודד", נפתח כך (בתרגום שלי): "הנה אני אפוא לבדי עלי אדמות, ואין לי עוד אח, רע, ידיד או חברת אדם, מלבד עצמי". המילה הראשונה ברשימה היא "אח".

אחד המבקרים החריפים ביותר של רוסו היה המדינאי והוגה הדעות אדמונד ברק (1729–1797). בשנת 1791, ב"מכתב אל חבר האספה הלאומית" של צרפת המהפכנית, כתב ברק על רוסו ועל תלמידיו דברים שהם כמעט נוסח מדויק של התאוריה שלנו. בתרגום שלי:

"חסד לכל המין האנושי, וחוסר רגש כלפי כל יחיד שבאים איתו במגע: זו דמותה של הפילוסופיה החדשה."

"הוא נמס ברוך רק כלפי מי שנוגע בו בקשר הרחוק ביותר."

זה האור הגדול של עולם הנקודים. האהבה זורמת בחופשיות אל הרחוקים, אל האנושות כולה ואל הטבע. ומי שעומד קרוב ומבקש להישען, אינו מוצא בכלי מקום.

"הדובה אוהבת את גוריה, מלקקת אותם ומגדלת אותם; אבל דובים אינם פילוסופים."

החיות שעשו חי איתן בשלום יודעות לגדל את צאצאיהן.

"אלפים מעריצים את הסופר הרגשן; האב האוהב כמעט אינו מוכר בקהילתו."

אכן רוסו בסוף ימיו היה אכול מכך. ואף התוודה על כך בכמה במות, ובמיוחד בספרו האוטוביוגרפי "הווידויים"

הנה הפרדוקס שפתחנו בו, במשפט אחד. השכן השקט זוכה להערצה, והאב העייף שמעבר לכביש כמעט אינו מוכר.

ואז הבנתי שזה ציור מדויק של שבירת הכלים. אנשים מציירים לעצמם את שבירת הכלים כערימה של רסיסים, כלים סדוקים ועלובים. אבל עולם הנקודים הוא עולם יפהפה וזוהר. האורות בו גדולים, וכפי שכתבנו, הם גבוהים מאורות התיקון. האדם המשוחרר באמת אציל יותר, באמת עדין יותר ובאמת רגוע יותר. ובעצמיותו העולם הזה שבור עד היסוד. הכוחות שנשמרו אצלו לא נכנסו מעולם אל תוך חייו של אדם אחר, ובכלי שלו אין מקום לעוד אדם. האצילות שלו היא אצילות של אור שאין לו כלי.

שער שישי: ויותר יעקב לבדו

בלילה שלפני המפגש יעקב מעביר את כל ביתו את נחל יבוק: **"ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו... ויעבר את אשר לו"**. ואז בא הפסוק שהוא לב מאמרנו: **"ויותר יעקב לבדו"**. רש"י מסביר ששכח פכים קטנים וחזר עליהם. איש הבית העביר את כולם לצד השני, וחזר בלילה בשביל כמה כדים קטנים. מי שנושא בית שלם על כתפיו נושא גם את הדבר הקטן ביותר שבאחריותו, ואינו מפקיר אפילו פך. וכך, באמצע מעשה של אחריות, הוא מוצא את עצמו לבדו בצד השקט של הנחל.

בדיוק ברגע הזה בא המאבק: **"ויאבק איש עמו עד עלות השחר"**. רש"י מביא שרבותינו פירשו שהאיש הזה הוא שרו של עשו. המלאך של עולם הנקודים מגיע ברגע שבו איש הבית נשאר לבדו. והמאבק שלו מוכר לכל מי שחי בתוך בית. זו הקריסה. פתאום כאשר אדם מתבודד, יוצא מהבית לאיזה יום יומיים. ולפעמים ממש ביום ביום, כאשר האדם בכולל או בעבודה. פתאום הוא חש משיכה להישאר כאן: לבד, בשקט, רחוק מבכי הילדים ומן העדרים שצריך להוביל לאט, ולהוריד מעליו את כל השרשראות בבת אחת. כל אב מכיר את הלילה הזה. כולם כבר עברו לצד השני, והוא עוד עומד על שפת הנחל ושוקל להישאר. זה הרגע שבו השכן השקט מן הפתיחה נראה מאושר מכולם.

יעקב נאבק כל הלילה. כשהשחר עולה, המלאך מבקש ללכת, ויעקב משיב: **"לא אשלחך כי אם ברכתני"**. יעקב לוקח מן המשיכה הזאת את הברכה שלה, ואינו נשאר איתה. אכן כן. יש בלילה הבודד אור אמיתי: שקט, ריכוז, מפגש עם עצמך. יעקב אוחז בו עד שהוא מוציא ממנו ברכה, ואז משלח אותו וחוזר אל הבית. צריך לקחת את הבדידות ולתווך ולשזור אותה לתוך חיי היום יום. אבל בשום אופן לא להישאר איתה לבד.

והשם שניתן לו בלילה הזה מסביר מה קרה שם: **"לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל"**. ישראל הוא שמו של מי שיכול גם **"עם אנשים"**. להתמודד עם אלקים בשדה, לבד, זה גדול. להתמודד גם עם אנשים, עם אח, עם חותן, עם אשה וילדים, זו היכולת של עולם הברודים, והיא נקנית במאבק.

המאבק הוא מאבק עז וקשה. והוא גם משאיר סימן: **"ויגע בכף ירכו"**. המלאך נוגע ביעקב, והמגע פוצע. בבוקר כתוב **"ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל, והוא צלע על ירכו"**. יעקב חוצה בחזרה את הנחל אל בני ביתו, צולע ומבורך. איש הברודים הולך עם צליעה, כמו כלי שמשתמשים בו כל יום ונשארו עליו סימנים. והעם כולו זוכר את הצליעה הזאת לדורות: **"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה"**. אנחנו שומרים בכל סעודה את זכר הפצע של האבא והאימא שבוחרים לחזור הביתה.

שער שביעי: אהבה בחלומות ואהבה במעשה

מה שברק אמר על רוסו בלשון של מדינאי, אמר פיודור דוסטויבסקי בלשון של סופר, ונתן לעולם הנקודים שם מדויק: אהבה בחלומות. באחד מפרקיו הראשונים של הספר "האחים קרמזוב" (1880), באה איש מבוקשת אל הזקן זוסימה, מורה רוחני זקן במנזר, ומתוודה שהי חולם להקדיש את חייו למען האנושות, ומפחד שלא יעמוד באדם אחד שלא יוקיר לו טובה. זוסימה מספר לו על רופא שהכיר, אדם מבוגר ופיקח, שהתוודה בפניו במרירות של בדיחה. זה תרגום דבריו, מקוצר:

"אני אוהב את האנושות, אבל אני תמה על עצמי: ככל שאני אוהב את האנושות בכלל, כך אני אוהב פחות את האדם בפרט. בחלומותיי הגעתי לא פעם לתוכניות נלהבות לשרת את האנושות, ואולי הייתי מוסר את נפשי למענה. ובכל זאת אינני מסוגל לגור יומיים בחדר אחד עם אדם אחד. בתוך יממה אני מתחיל לשנוא את הטוב שבבני האדם: את זה מפני שהוא מאריך בארוחתו, ואת זה מפני שהוא מצונן ומקנח את אפו בלי הפסקה. וכך היה תמיד: ככל שאני שונא את בני האדם כל אחד לחוד, כך בוערת יותר אהבתי לאנושות כולה."

הרופא הזה הוא איש הנקודים, והוא מתאר את עצמו ביושר נדיר. האנושות היא אור גדול שאינו דורש כלום. האנושות אינה מאריכה בארוחה לידך ואינה מקנחת את אפה באמצע הלילה. אדם אחד בחדר דורש כלי. והמנגנון מפורש בסוף הוויזוי: האהבה לכלל גדלה דווקא מן הבריחה מן הפרט. הכלל משמש לו מקלט מן הפרט. ככל שהאדם שבחדר מעיק עליו יותר, כך הוא בורח יותר אל האור הגדול והרחוק.

זוסימה עונה לאיש במשפט חד ועניני:

"אהבה במעשה היא דבר קשה ומפחיד לעומת אהבה בחלומות. אהבה בחלומות משתוקקת למעשה מהיר, שייעשה מיד ולעיני כולם, כמו על במה. אהבה במעשה היא עבודה וסבלנות."

עכשיו נחזור אל המפגש בפרשה. עשו מנשק בכל לבו. הנקודות שעל המילה מסמנות אותה כנקודה: רגע של אור שלם. והמחנה שלו בנוי באותה צורה: ארבע מאות איש, מחנה של גברים דומים, ובמחנה כזה אפשר לנוע מהר. לכן הוא מציע **"נסעה ונלכה"**, עכשיו ויחד.

יש אהבה של רגע, ויש אהבה שמקבלת על עצמה את משך הזמן. עשו מלמד שאדם מסוגל להגיע ברגע אחד לאהבה אמיתית וגדולה. יעקב מלמד שאהבה צריכה לפעמים לקבל על עצמה עשרים שנה של עבודה, או הליכה איטית בשביל ילד קטן. רגע של אמת עדיין אינו מבטיח חיים של אמת.

יעקב עונה בשפה של אהבה שמקבלת על עצמה את הזמן: **"אדני ידע כי הילדים רכים, והצאן והבקר עלות עלי, ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן... ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים"**. יעקב קורא למה שהוא מוביל **"מלאכה"**. הבית הולך בקצב של החלש שבו, הילד הרך והעלה המניקה. יעקב חזק דיו כדי לרוץ עם אחיו, והוא מוסר את קצב חייו לידי מי שחלש ממנו. זו ההגדרה של איש הברודים: מי שחלש ממנו קובע את צעדיו. מי שמכריח בית ללכת בקצב של מחנה גברים, הורג אותו ביום אחד. ועשו מכבד את דבריו. הוא מציע להשאיר לו מאנשיו, וכשיעקב מסרב, הוא מקבל את הסירוב ושב לדרכו.

למי שמכיר את המושגים של תורת האריז"ל נוסיף: עשו אומר **"יש לי רב"**, ויעקב אומר **"יש לי כל"**. רש"י מפרש את דברי עשו **"יותר ויותר מכדי צרכו"**, ואת דברי יעקב **"כל שפוקי"**. "רב" הוא הרבה דברים נפרדים, זה לצד זה, כמו נקודות. "כל" הוא דברים שכלולים זה בזה, כמו בעולם הברודים. מה שבטווח ארוך מביא לאדם סיפוק עמוק ומשמעות.

והפרידה כתובה בשני פסוקים צמודים: **"וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה. ויעקב נסע סכתה, ויבן לו בית, ולמקנהו עשה סכת"**. עשו חוזר לדרכו, ויעקב בונה בית. זו הפעם הראשונה בתורה שאחד מן האבות בונה בית, ועושה מחסה גם לצאן שלו.

שער שמיני: נכסים שאין להם אחריות

בסוף הפרשה האחים נפגשים פעם אחרונה. **"ויגוע יצחק וימת... ויקברו אתו עשו ויעקב בניו"**. שניהם עומדים יחד ליד קבר אביהם, ומיד אחר כך הם נפרדים. **"ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו, ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען, וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו"**. והתורה מסבירה: **"כי היה רכושם רב משבת יחדו"**.

רש"י מגלה מה עמד מאחורי ההליכה: **"מפני שטר חוב של גזירת 'כי גר יהיה זרעך' המוטל על זרעו של יצחק. אמר: אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר. ומפני הבושה שמכר בכורתו"**. הארץ היא מתנה, ועליה מוטל שטר. מי שיורש אותה יורש גם את הגלות, השעבוד והעינוי.

וכאן הלשון של חז"ל מאירה את כל התמונה. בעולם ההלכה קרקע נקראת **"נכסים שיש להם אחריות"**, ומטלטלין נקראים **"נכסים שאין להם אחריות"**. קרקע נושאת שעבוד, בעל חוב גובה ממנה, ואי אפשר לקחת אותה וללכת. מטלטלין עוברים איתך לכל מקום. עשו עושה בדיוק את זה. הוא לוקח את מקנהו, בהמתו וקנינו, את מה שאין לו אחריות, ומשאיר מאחוריו את הקרקע עם השטר. גם ביתו הולך עמו: נשיו, בניו, בנותיו וכל נפשות ביתו. כל מה ששלו נישא אחריו אל המקום שבחר, ורק הדבר האחד שהיה קושר אותו נשאר מאחור.

זו צורת החיים של עולם הנקודים. הכול נייד, שום דבר אינו משועבד, ותמיד אפשר לקום וללכת. קשר שאפשר לבטל בכל רגע, קהילה שאפשר לעזוב בלי להודיע, התחייבות שיש בה תמיד דלת יציאה. ומול זה עומדים האב שנשאר, השותף שנושא בחוב בשנה הקשה, והחבר שעונה לטלפון גם בשתיים בלילה. הבית הוא קרקע. הוא נושא שטר של חיכוך, דאגה ותסכול, והוא גם המתנה עצמה.

ועשו ישר עם עצמו. הוא הבין שהמתנה והשטר באים יחד, ולכן ויתר על שניהם. זה גם סופו של הקו שנפתח בפרשת תולדות. מי שמכר את הבכורה בשביל ההווה מסתלק עכשיו מכל העתיד, ליד קבר אביו. עשו מניח מאחוריו ארץ שלמה כדי להשתחרר מן השטר שלה. יעקב חוזר אליה בכדי להשתעבד, להיות חייב ולקחת אחריות.

שער תשיעי: מיתת המלכים והוויטרינה

על הרקע הזה מגיעה רשימה שרוב הקוראים מדלגים עליה: **"ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל"**. בלע בן בעור מדנהבה, יובב מבצרה, חושם מארץ התימני, הדד מעויות, שמלה ממשרקה, שאול מרחובות הנהר. אף מלך אינו בנו של קודמו, וכמעט כל אחד בא מעיר אחרת. ואחרי כל אחד חוזרת אותה מילה: **"וימת... וימלך תחתיו"**. כל מלך מולך כנקודה שלמה, עם כתר משלו, ומת, ושום דבר אינו עובר ממנו הלאה.

האר"י לימד שהמלכים האלה הם מלכי עולם הנקודים, ומיתתם היא שבירת הכלים. ויש ברשימה פרט אחד שמאיר את התאוריה שלנו כמו פנס. המלך השמיני והאחרון הוא הדר: **"וימלך תחתיו הדר, ושם עירו פעו, ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב"**. בכל הרשימה שבפרשתנו זה המלך היחיד שנזכרת לו אשה, והמלך היחיד שלא נכתב בו **"וימת"**. בזוהר ובכתבי האר"י הדר הוא תחילת התיקון, מפני שיש עמו אשה. שבעה מלכים מלכו לבדם, והתורה

חותמת כל אחד מהם במילה **"וימת"**. את המלך השמיני היא חותמת במילים **"ושם אשתו"**. אצלו מתחילה מלכות מסוג אחר: מלכות שיש בה עוד מישהו, ולכן יש לה המשך. זו התאוריה כולה, כתובה בסוף הפרשה בשתי מילים: **"ושם אשתו"**.

ויש במילה **"וימת"** עוד צד. כלי שמחזיק רק את עצמו מחזיק רק את ההווה. הנשיקה של עשו שלמה **"באותה שעה"**. הבכורה נמכרה בשביל ההווה, והארץ נעזבה בגלל שטר שזמן פירעונו בעתיד. והמלכים מולכים איש איש בשעתו, ואיש מהם אינו מוריש את כתרו. בית הוא כלי שמחזיק גם את העתיד: ילדים שעוד לא גדלו, חוב שעוד לא נפרע, שנים שעוד לא באו. לכן **"אתנהלה לאטי"** הוא מפתח כפול. יעקב מאט בשביל הילדים שהולכים לצדו, והוא מאט גם בשביל הזמן שהם צריכים כדי לגדול.

כדי להבין מה היא מיתת המלכים בחיים שלנו, ניכנס לסלון של בית יהודי ונסתכל בוויטרינה. שם עומדים הכלים היפים ביותר: סרוויס הפרסלן מן החתונה, הכוסות של סבתא. הם שלמים, מבריקים ובלי סדק אחד, כי איש לא אכל מהם מעולם. ובמטבח עומדות הצלחות של כל יום. יש בהן שריטות, לאחת נסדקה בשוליים, לאחת חסרה פינה, ומהן המשפחה אוכלת שלוש פעמים ביום. כלי הוויטרינה שומרים את היום שבו נקנו. צלחות המטבח נושאות עליהן את השנים.

כלי נעשה כדי להחזיק. זו ההגדרה שלו. ולכן כלי שמעולם לא החזיק שבור במהותו, גם כשהוא נראה שלם לגמרי. זה סוד מיתת המלכים בנפש האדם. אנשי הנקודים נראים שלמים, מבריקים ורגועים, כי מעולם לא איתגרו את עצמם. איש לא נשען עליהם במלוא משקלו, איש לא העיר אותם בלילה, ואיש לא סמך עליהם שנים רבות. הם עומדים בוויטרינה. אנשי הברודים נראים שחוקים, סדוקים ועייפים, כי כל הבית אוכל מהם כל יום. והם מחזיקים. הסדק שלהם הוא סימן של שימוש, והגדלות שלהם היא ההחזקה עצמה: להמשיך לשאת את מי שנשען עליך, ולשמור עליו היטב גם בערב שבו אתה עייף.

אבל החיים פולשים לפעמים גם לתוך הוויטרינה. החיים מבקשים בסוף גם מאיש הנקודים להחזיק משהו: הורה זקן שצריך טיפול, אח שנפל, פרנסה שנקרסה, שנה של מחלה. כלי שנמתח כל יום מחזיק גם את זה, בקושי, עם עוד סדק. כלי שמעולם לא נמתח נסדק בבת אחת. זה **"וימת"**. הקריסטל היקר 'ההוא' מהוויטרינה התנפצה. ויש שהשבר בא מבפנים, בלי שאיש יפתח את הדלת: האור של האיש גדל משנה לשנה, והכלי שלו נשאר במידה שבה נולד. ומלכי אדום מולכים מהר, **"לפני מלך מלך לבני ישראל"**. מי שמחזיק רק את עצמו מגיע לכתר מוקדם. מי שבונה בית מגיע אליו אחריו, ונשאר.

שער עשירי: שני מלכים

ניקח השראה מההיסטוריה על מלך שחי את עולם הנקודים בצורה השלמה ביותר, ולעומת זה מן הקודש מספר התנ"ך שמספר לנו על מלך שחי את ההפך הגמור. כדאי להעמיד אותם זה מול זה.

לודוויג השני מבווריה: המלך שבוויטרינה

לודוויג הוכתר למלך בווריה בשנת 1864, כשהיה בן שמונה עשרה. הוא היה יפה תואר, עדין נפש ואהוב על העם, ועד היום קוראים לו בגרמניה "מלך האגדות". הוא אהב אמנות, הרים, אגמים וברבורים, ותמך בנדיבות גדולה במלחינים ובאמנים. אמו סיפרה עליו שכבר כילד אהב לחלק במתנה את חפציו ואת כספו. זה אדם עם אור גדול.

והאור הזה גר כל חייו בכלי שהחזיק רק אותו. פעם אמר לאומנת שלו שהוא רוצה להישאר "חידה נצחית לעצמי ולאחרים". בין השנים 1872 ל-1885 הוצגו במינכן יותר ממאתיים הצגות אופרה, תיאטרון ובלט עבורו בלבד. תזמורת שלמה, זמרים, תפאורה מפוארת, ואדם אחד יושב באולם. משנת 1875 ואילך חי בלילה וישן ביום, ויצא לנסיעות מזחלת ליליות בין ההרים. הוא בנה לעצמו טירות, נוישוונשטיין, לינדרהוף והרנכימזה, כדי להסתגר בהן בעולמות החלום שלו, וזרים לא הורשו להיכנס אליהן. הוא לא נשא אשה מעולם.

ויש בסיפור שלו גם מכירת בכורה. בשנת 1870 חתם לודוויג על "מכתב הקיסר", שבו הציע למלך פרוסיה את כתר הקיסרות על גרמניה. בתמורה קיבל בסתר כספים מביסמרק, והכספים האלה עזרו לממן את הטירות. עשו מכר בכורה בנזיד עדשים, ולודוויג הכניס את ממלכתו תחת כתרו של מלך אחר, ובכסף בנה לעצמו מקלט פרטי בהרים.

ואז בא "וימת". ביוני 1886, כשהחובות על הטירות עלו על גדותיהם, הכריזה הממשלה שהוא אינו כשיר למלוך והדיחה אותו. הוא הועבר לארמון ברג, ולמחרת נמצא מת במי אגם שטרנברג, בנסיבות שלא התבררו עד היום. הוא היה בן ארבעים, ובן לא השאיר אחריו. איש לא נכנס אל הטירות שלו. מה ששבר אותו היה החלום שלו עצמו, אור שהיה גדול מן הכלי.

שבעה שבועות אחרי מותו, ב-1 באוגוסט 1886, נפתחה נוישוונשטיין לקהל. הטירה שנבנתה כדי להיסגר בה מפני העולם נעשתה אחד המקומות המתוירים ביותר באירופה. כמיליון וארבע מאות אלף בני אדם עוברים בה בכל שנה, בקיץ אלפים בכל יום, בחדרים שנועדו לדייר אחד. את ארמונותיו, שנסגרו בפני זרים, פקדו מאז מותו יותר ממאה ושלושים מיליון איש. המקלט נעשה וויטרינה ממש. אנשים מסתכלים במה שאיש לא חי בו, ומתפעלים מן השלמות שלו.

דוד: המלך של הבית

דוד נולד עם אותו טבע כמו עשו: **"והוא אדמוני עם יפה עינים"**. במדרש (בראשית רבה סג, ח) שמואל רואה את הנער האדמוני ונבהל: אף זה שופך דמים כעשו. והקב"ה עונה לו: **"עם יפה עינים. עשו מדעת עצמו הוא הורג, אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג"**. זה ההבדל כולו במשפט אחד. אותו אור, כלי אחר. עשו פועל **"מדעת עצמו"**, כנקודה שעומדת לבד. דוד פועל **"מדעת סנהדרין"**, שזור בדעתם של שבעים זקנים. האור של דוד נשאר במלוא עוצמתו, אדמוני כמו של עשו. מה שהשתנה הוא שהכוח הזה נכנס אל תוך מסגרת רחבה ממנו. זה תיקון עולם הנקודים בלשון המדרש.

כשדוד יושב בביתו בירושלים, הוא מבקש לבנות בית לה'. והתשובה מפי נתן הנביא הופכת את הכיוון: **"והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה'... ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך"**. ההבטחה הגדולה של דוד היא בית. והבית הזה מלא חיכוך כמו כל בית, ויותר. בן קם על אביו, המלך בורח מירושלים יחף ובוכה, בן אחר ממליך את עצמו עוד בחיי אביו. קשה למצוא בתנ"ך מלך שהבית שלו סדוק כמו הבית של דוד. והבית מחזיק. שלמה יושב על כסאו, ומן הבית הזה יצמח מלך המשיח.

דוד המלך חוזר למקום שממנו עשיו ביקש לברוח. לבית האלוהי. הבית שאפוף ילדים, אחריות, התחייבויות, מוגבלות, והרבה כאב ראש.

והגמרא מנסחת את הסוד הזה בהשוואה בין שני המלכים הראשונים של ישראל (יומא כב ע"ב): "מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול? מפני שלא היה בה שום דופי". ומיד הכלל: "אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו". הגמרא משבחת את שאול על נקיונו, ומתוך השבח עצמו היא מלמדת מה מחזיק מלכות לאורך דורות: כלי שנגעו בו, שנסדק, ושיודע את הסדקים שלו. הסדקים הם מה שמחזיק את רגליו על הקרקע, ומה שמשאיר בלבו מקום לאחרים.

מלכי אדום מלכו, ואחרי כל אחד מהם כתוב **"וימת"**. ועל דוד אנחנו אומרים בקידוש הלבנה בכל חודש: **"דוד מלך ישראל חי וקיים"**. לודוויג בנה ארמונות ונשאר בלי בית. דוד ביקש לבנות בית, וקיבל בית.

מי שיודע, בכתבי האריז"ל, אכן המלך השמיני שכתוב אצלו **"ושם אשתו"** הוא סודו של דוד המלך. האיש שנכנס בעול עם אשה וילדים. ואילו שאול המלך רמוז במלך **"שאול מרחובות הנהר"**. [כמובן שאין שום השוואה בין עשו לשאול המלך בחיר ה' כמלאך משרת. אלא שבשורש הדברים יש מכנה משותף של עולם הנקודים].

שער אחד עשר: בית יעקב אש

שני האורות אמיתיים. החום של עשו אמת, ולפי החסידות אורות התוהו שלו אף גבוהים יותר. מה שחסר לו הוא כלי שיחזיק את האור הזה יחד עם אחרים. והכלי של יעקב, הסדוק והצולע, מחזיק. המשימה של עולם התיקון היא להכניס את האור של השדה אל תוך הבית.

איך לחיות עם שני האורות הללו מבלי להיבלע בתוכם, אנו נדרשים לעוד מאמר שלם. אך די בכל מה שכתבנו עד כאן. להפנים את האבא שבוחר לחזור ממעבר יבוק. והוא לומד שהשכן הנחמד מעבר לכביש, הוא אולי קריסטל בוויטרינה.

ומכאן למי שיושב בערב ארוך בבית מלא וחולם לרגע על חיים שקטים, לבד. החיכוך שאתה מרגיש הוא הכלי שלך שנבנה ונמתח. הפחד והדאגה שאתה נושא הם המשקל של מי שאתה מחזיק. השלווה שאתה מקנא בה עומדת בוויטרינה. והצליעה שלך היא הסימן שבלילה של יבוק בחרת לחצות בחזרה את הנחל. בוויטרינה אין סדקים, כי איש לא אכל ממנה. עשו עשה שלום עם האריות. יעקב עשה בית. לעשו הייתה פרווה, וליעקב הייתה אש.